

“La Catalunya emergida. Descuberta del país que va quedar sota l’aigua”

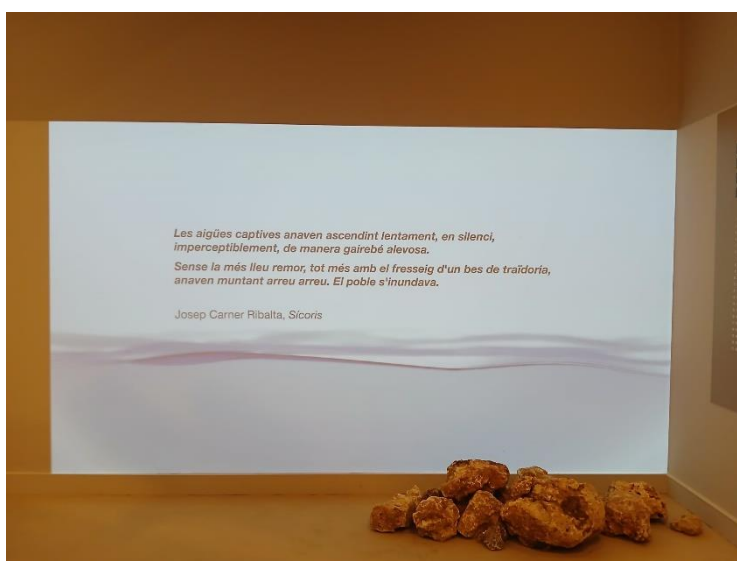
*Al que vingui a enderrocar-la (Per a escriure a la porta de ca meva)
Enruna-la, si cal,
però sense escarnir-la
El que els teus ulls prendran per argamassa i pedra
és dolorida pell d’uns altres dies;
allí on no sentiràs sinó silenci
nosaltres hi escoltem les antigues paraules.*

Jesús Moncada

“Les aigües captives anaven ascendint lentament, en silenci, imperceptiblement, de manera gairebé alevosa. Sense la més lleu remor, tot més amb el fresseig d’un bes de traïdoria, anaven muntant arreu arreu. El poble s’inundava.”

Josep Carner Ribalta, Sícoris

La Catalunya emergida. Descuberta del país que va quedar sota l’aigua és la nova proposta de la Direcció general de Difusió per a les sales 1 i 2 de Palau Robert. L’exposició romandrà oberta fins al 7 de setembre. L’accés hi és lliure i gratuït. Comissariada per Òscar Palau Just, Jesús Jordi Pinatella i amb amb fotografies de Josep M. Montaner Fontarnau, es basa en el llibre “La Catalunya emergida. Històries d’un bocí de país que els pantans van engolir”, editat per Cossetània el març de 2024.

La construcció al llarg del segle XX dels pantans catalans va suposar un abans i un després en la història del país. La petita gran història quotidiana. No tan sols pels canvis substancials que van suposar en uns paisatges que els avantpassats avui ja no reconeixien, sinó en formes de guanyar-se la vida, de comunicar-se i en general de viure que van anar molt més enllà dels indrets i persones estrictament afectades per l'aigua. Des de la presa del Pasteral, de final del segle XIX i precursora del primer pla estatal de pantans del 1902, fins a l'última, la de Rialb, inaugurada l'any 2000, els embassaments van sacrificar passat i van obrir futur. Se'n diu progrés.

Tot i que no en fa tants anys, avui la majoria de la població ignora el passat d'aquests territoris que ja són només una taca blava en els mapes. Però encara queden testimonis directes i molts descendents que es resisteixen a girar full per donar fe que allà, durant molts segles, hi va haver petjada humana: pobles, masies, molins, esglésies, camins, ponts, hostals, conreus i, en definitiva, històries que mereixen ser reivindicades.

Aquesta exposició vol fer aflorar els elements patrimonials però sobretot els records d'aquests bocins de país que oficialment ja no existeixen, per bé que molts tornen a treure el cap en cada episodi greu de sequera. És la Catalunya emergida.

Tres grans blocs i un epíleg

L'exposició, que comença amb un petit i sorprenent espai introductori i es tanca amb un epíleg, està dividida en tres grans blocs, tres grans àrees geogràfiques en què hi ha repartits els 21 embassaments catalans, els més rellevants, que amaguen històries que no s'obliden i patrimoni que aflora en temps de sequera. Cada gran bloc s'obre amb un text explicatiu de les característiques comunes i de context dels seus embassaments.

Els pantans nord-occidentals de la conca de l'Ebre conformen el primer bloc, titulat "Un canvi de paradigma al Pirineu". Són el de Sant Antoni o Talarn, el de Terradets, el de Camarasa, el de Baserca, el d'Escales, el de Canelles, el de Santa Anna, el d'Oliana i el de Rialb.

Blancafert de Noguera

El segon bloc, “Els dipòsits de la metròpoli”, el conformen els pantans del nord de les conques internes: Sau, Susqueda, la Baells, Darnius-Boadella, la Llosa del Cavall i Sant Ponç.

“Secrets amb història a la Catalunya seca” és el títol del tercer bloc, els dels embassaments del sud: els Guiamets, el Catllar, Siurana, Riudecanyes, Foix i Riba-roja.

Així, el recorregut de l'exposició és un viatge per tots aquests espais i el visitant es va topant amb els 21 embassaments. Cadascun conforma una càpsula, que compta d'entrada amb un mapa en què s'indiquen els principals elements patrimonials (pobles, ermites, carreteres, ponts, molins..) que hi van quedar submergits, amb un número que remet a les fotografies i les seves explicacions. Són imatges espectaculars, tant les antigues, amb un gran valor històric, com les contemporànies, preses majoritàriament el 2023, quan la sequera va deixar els embassaments en mínims històrics i va tornar a fer visibles molts elements. La composició facilita la comparació entre l'abans i l'ara, i els textos explicatius complementen la informació.

Dels raiers a les colònies, de Leo Messi a Jesús Moncada

Al llarg del recorregut de l'exposició, entre les càpsules, el visitant hi trobarà també diferents espais, anomenats “racons”, en què s'expliquen, amb fotografies, textos i altres elements, temes colaterals relacionats amb els embassaments: “L'adeu dels raiers” (com els pantans van suposar l'extinció definitiva d'un ofici ancestral), “El

desplegament de l'energia hidroelèctrica” (un dels progressos gràcies a les preses), “El vincle heretat” (la constatació que la transmissió dels orígens no es perd, amb els cementiris com a llocs més vius dels pobles morts), “Pels orígens de Leo Messi” (la desconeguda història d'una de les besàvies del futbolista argentí, nascuda en un poble inundat pel pantà de Canelles), “Les colònies tèxtils” (la història de les que van ser abandonades per la construcció del pantà de Sau), “El ferrocarril ofegat” (la línia

Prensa

ferroviària que va acabar sota el pantà de la Baells) i “La musa de Jesús Moncada” (el poble vell de Mequinensa, abandonat arran del pantà de Riba-roja, com a font d’inspiració de la gran obra de l’escriptor). Altres personatges, com ara Francesc Macià, el bandoler Serrallonga, Miquel Martí i Pol, el pèrfid Comte d’Espanya o el Duc de Medinaceli també tenen protagonisme en l’exposició.

Finalment, l’últim bloc de l’exposició, l’epíleg, el conformen els pobles nous que es van construir per albergar els veïns desallotjats, així com les esglésies i d’altres elements patrimonials que van ser salvats, desmuntats i reconstruïts fora de l’aigua. I per últim els cementiris, en alguns casos l’únic que queda de localitats abandonades, que continuen acollint enterraments i que són l’escenari de retrobaments de la gent que va haver de marxar i dels seus descendents, tots amb un passat comú i un objectiu compartit: mantenir ben presents el vincle amb les arrels i la memòria de tot allò que va quedar sota l’aigua. I no només les pedres...

La mostra també té una part audiovisual, amb vuit vídeos que serveixen per complementar les històries que s’expliquen en les càpsules, els racons i l’epíleg. N’hi ha diversos amb testimonis de persones que van haver d’abandonar el seu poble i que recorden l’experiència amb emoció; hi ha enregistraments històrics de la inundació de localitats com ara Sant Romà de Sau, Susqueda, Sant Salvador de la Vedella i Tragó de Noguera; es pot veure una entrevista a Jesús Moncada, en què explica el seu vincle amb Mequinensa, i, fins i tot, hi ha imatges gravades sota l’aigua per submarinistes explorant les restes submergides d’un poble, Blancafort de Noguera.

Tragó de Noguera

Susqueda

Prensa

L'exposició té l'origen i està basada en el llibre "La Catalunya emergida. Històries d'un bocí de país que els pantans van engolir", dels periodistes Òscar Palau Just i Jesús Jordi Pinatella, amb fotografies de Josep Maria Montaner Fontarnau, editat per Cossetània el març de 2024. Ells són també els comissaris de la mostra, que restarà oberta fins al 7 de setembre al primer pis del Palau Robert.

Algunes frases de persones afectades

«Abans aquestes terres les unia un riu, ara les separa un pantà». Blai Montserrat, Centre Excursionista de Lleida.

«No van avisar el primer cop que van inundar i un treballador que era dins les mines va morir ofegat». Sebastià López, antic habitant del campament de les mines de Corçà.

«Érem incultes, i enher es va aprofitar de nosaltres». Hermenegildo Pallarès, pastor d'Aulet.

«Hi ha una xarxa ancestral de camins que amb els pantans desapareix d'un dia per l'altre. És com un petit genocidi». Josep Maria Rispa, geògraf del Pont de Suert.

«Era com si marxéssim a l'exili, tot eren camions carregant matalassos i mobles». Josep Ambrós, fill de Tragó de Noguera.

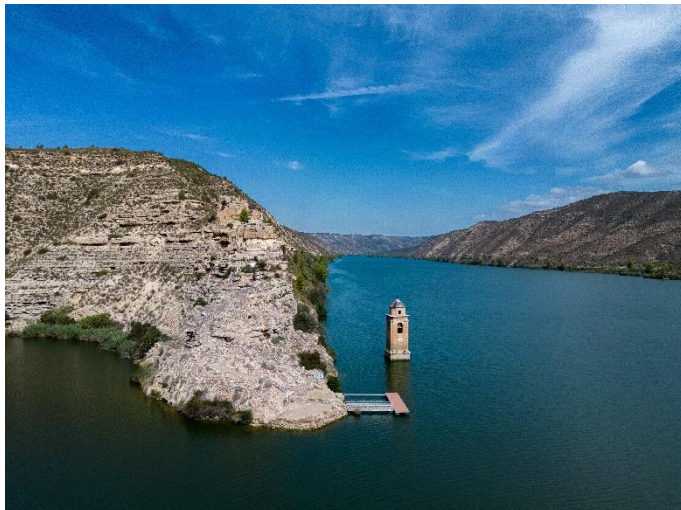
«El pare parlava sovint del dia que el pantà va començar a inundar els camps; un munt de gent s'ho va anar a mirar, i tothom plorava...». Mercè Solà, veïna de Coll de Nargó.

«N'hi ha molts que volen passar pàgina: oblidar i no tornar a obrir ferides». Àngel Villarte, alcalde de Tiurana.

«Jo hi tinc la infantesa, aquí, moltes històries. m'entren unes ganes d'agafar el tractor i entrar-hi a llaurar...» Josep Angrill de ca l'Espinal, Aguilar de Bassella.

«Et fas gran, tens canalla i t'adones que no pots ensenyar el lloc on vas néixer i créixer». Teresina Escolano, antiga veïna de Sant Salvador de la Vedell.

«Estàvem dinant i de sobte vam sentir la guàrdia civil cridant pels carrers que marxéssim, que si no seríem negats». Mari Tere Roca, veïna desallotjada de Faió.

Faió